

KWADRANT

VERZET OF COLLABORATIE?

Het handelen van mensen is altijd onderhevig aan waarden. Voor leerlingen is dat vaak niet helder. Dat komt omdat die waarden niet altijd even expliciet zijn. Een kwadrant helpt de leerlingen zicht te krijgen op hoe de mensen hebben gehandeld vanuit hun waarden. Het maakt complexe keuzen inzichtelijk. Maar een kwadrant kan ook een bijdrage leveren aan het oefenen van historische vaardigheden, zoals het onderscheid maken tussen oorzaak en gevolg.

Een 'Kwadrant' laat leerlingen:

- argumenteren en redeneren
- oordelen en beoordelen
- herkennen en reconstrueren
- verbanden en samenhang vinden
- voorkennis activeren en gebruiken

Onderwerp	De Duitse bezetting van Nederland
Activiteit	Leerlingen bepalen of de gelezen persoonsbeschrijving past bij collaboratie of verzet en of de persoon handelde uit eigen belang of algemeen belang
Tijdsduur	De werkvorm duurt 50 minuten, inclusief nabespreken
Beginsituatie	Niveau: onderbouw havo/vwo
Instrueren	In de klas is de Duitse bezetting van Nederland behandeld Wat: vandaag gaan we kijken naar enkele personen die collaboreerden met de Duitse vijand of daartegen in verzet kwamen Hoe: je bepaalt daarbij of de betreffende personen collaborateurs of verzetsstrijders waren en of zij dat deden uit eigen belang of algemeen belang
Uitvoeren	Waarom: met deze werkvorm leer je waarde te hechten aan bronnen Iedere leerling krijgt een instructieblad en invulblad. De leerlingen maken individueel de opdracht. Daarna worden de individuele resultaten in een groepje van drie besproken en komt er een gemeenschappelijke kwadrant uit. Vervolgens beantwoorden de leerlingen individueel enkele vragen.
Nabespreken	Wat: waar heb je de verschillende bronnen geplaatst? Hoe: hoe heb je de opdracht aangepakt? Hoe bepaal je waar iets of iemand in de kwadrant komt? Waarom: vraag aan de leerlingen wat ze in de les hebben geleerd? Wat was er anders aan deze manier van werken?

Literatuurverwijzingen:

- Havekes, H. (red.), *Geschiedenis doordacht: Actief Historisch Denken 2* (Boxmeer, 2005).
- Fisher, P. (red.), *Thinking Through History* (Londen, 2000).
- Vries, J. de (red.), *Actief Historisch Denken: Opdrachten voor activerend geschiedenisonderwijs* (Boxmeer, 2004).

Deze werkvorm is volledig tot stand gekomen om geschiedenisdocenten te inspireren activerende didactiek toe te passen in hun lessen. Mocht u van mening zijn dat in deze specifieke werkvorm content gebruikt is waarover u copyright beschikt, kunt u zich wenden tot de beheerder van de website.

KWADRANT

VERZET OF COLLABORATIE?

Geschiedenis kijkt vooral naar mensen. Hoe zijn ze omgegaan met de dingen die gebeurden? Waarom handelde een individu of een groep op een bepaalde manier, op een bepaald moment, op een bepaalde plaats? Iemand die het verleden onderzoekt, ontdekt telkens weer dat er 'zoveel hoofden, zoveel zinnen' zijn. In deze werkvorm ga je kijken naar verschillende mensen die in de oorlog een keuze hebben gemaakt. Deden zij aan verzet, collaboratie of pasten zij zich aan? En deden ze dit uit algemeen belang of eigen belang?

In deze werkvorm doorloop je drie verschillende stappen.

Stap 1

Geef, voordat je begint met het bestuderen van de persoonsgegevens en het invullen van de kwadrant, eerst een definitie van de begrippen verzet, collaboratie, eigen belang en algemeen belang.

Stap 2

Lees de persoonsbeschrijvingen hieronder. Plaats, met potlood, de initialen van de personen langs de horizontale en verticale lijn. Verbind vervolgens van iedere persoon zijn/haar twee 'plekken' op het kwadrant met elkaar. Op deze manier projecteer je beide posities in het kwadrant, zodat je een grafiek krijgt met twee assen waarin de initialen staan.

Stap 3

Geef bij iedere persoon aan waarom je diegene juist op die plek in het kwadrant hebt geplaatst.

Persoonsbeschrijvingen

Pip Matthée (P.M.) is een 23-jarige eigenaar van een reclameadviesbureau uit Roosendaal als in 1942 het gevaar dreigt om in Duitsland te werk gesteld te worden. Dat betekent het verlies van zijn baan. Op advies van NSB-burgemeester Daems wordt Pip lid van de NSB, maar krijgt desondanks een oproep om in Duitsland te gaan werken. Meteen zegt hij zijn lidmaatschap op. Snel trouwt hij, in de hoop dat zijn echtgenote de zaak mag overnemen. Dat lukt niet en Pip moet naar Wenen.

Ans van Dijk (A.D.) (1905-1948) was een dochter van joodse ouders. Ze had een moeilijke jeugd en stond om die reden onder behandeling van een kinderarts. Op haar veertiende raakte Ans haar moeder kwijt en haar vader overleed toen ze vierendertig was. Ans werd eigenaar van een hoedenwinkel in Amsterdam, maar stopte hier in november 1941 mee toen joden geen zaak meer mochten leiden. Hierop besloot zij om onder te duiken in de Marco Polostraat. In diezelfde straat had ze twee joodse vrouwen ondergebracht. Toen zij werden verraden, gaven zij aan wie hen geholpen had en waar Ans zelf zat ondergedoken. In 1943 werd Ans gearresteerd. Om te voorkomen gedeporteerd te worden, zegde ze toe om voor de SD te gaan werken. Door zich voor te doen als illegaal werkster die onderduikadressen en valse persoonsbewijzen kon leveren, slaagde ze erin het vertrouwen van veel joden te winnen. Zelfs haar broer en zijn familie werden door haar toedoen gearresteerd door de SD. Op 20 juni 1945 werd Ans gearresteerd op verdenking van het verraden van 700 joden. In juni 1948 werd zij door een vuurpeloton om het leven gebracht.

Dr. H.M. Hirschfeld (H.M.H.) (1899-1961) is secretarisgeneraal van twee ministeries: dat van Handel, Nijverheid & Scheepvaart en van Landbouw & Visserij. Hij was gedeeltelijk van joodse afkomst en moest niets van de Duitsers hebben. Toch kon hij uitstekend met hen samenwerken. De Duitsers deelden zijn mening over de rust en orde die in Nederland nodig was. Binnen enkele dagen na de capitulatie van Nederland maakte deze ambtenaar met de bezetter belangrijke afspraken over openbare orde, voedselvoorziening en economische 'samenwerking' met Duitsland.

Hannie Schaft (H.S.) (1920-1945) is opgevoed met socialistische ideeën. In de oorlog heeft ze op verschillende manieren (onder andere door het stelen van persoonsbewijzen van niet-joodse vrouwen om deze door te geven aan joodse vrouwen en door het verzenden van pakjes naar Westerbork en andere kampen) geprobeerd haar protest tegen de bezetting om te zetten in daden tegen de bezetters. Ze ging echter veel verder. Ze pakte met Duitsers aan om informatie te komen. Verschillende Nederlanders, ook verzetsmensen, zagen haar als verraadster. Ze heeft meegewerkt aan verschillende sabotage-aanslagen. Uiteindelijk is ze opgepakt en in de duinen door de Duitsers terechtgesteld.

Koningin Wilhelmina (K.W.) (1880-1962) was toen de Tweede Wereldoorlog in 1939 uitbrak het hoofd van de Nederlandse samenleving. Nederland wilde, net als tijdens de Eerste Wereldoorlog, haar neutraliteit behouden. Toch vielen op 10 mei 1940 de Duitsers Nederland binnen. Op voorhand was de koningin al op de hoogte gesteld van deze aanval, die mede gericht was op het gevangen nemen van het koningshuis en het kabinet. Het plan mislukte, maar de situatie bleef gevaarlijk. Wilhelmina zorgde ervoor dat haar enige dochter, kroonprinses Juliana, en haar gezin op 12 mei 1940 naar Engeland konden vluchten. Zelf weigerde Wilhelmina te vertrekken tot de situatie onhoudbaar was. Tegen haar wil besloot het kabinet echter op 14 mei 1940 dat ook zij naar Londen moest vluchten. Ze was bang dat deze vlucht het moraal onder de Nederlandse bevolking omlaag zou halen en dat het als laf zou worden gezien. Vanaf 28 juli 1940 begon Wilhelmina met het houden van toespraken via de radio. De zender Radio Oranje was door de nazi's verboden in Nederland, maar veel mensen luisterden er toch stiekem naar. In deze toespraken riep Wilhelmina op tot verzet tegen de Duitsers. Op 13 maart 1945 zette koningin Wilhelmina voor het eerst weer voet in Nederland.

Miep Oranje (M.O.) (1923 - ?) besloot in 1942 geografie te gaan studeren aan de universiteit van Utrecht. Het jaar daarop was ze gedwongen met haar studie te stoppen, omdat de Duitsers hadden geëist dat alle studenten een loyaliteitsverklaring zouden ondertekenen waarin ze beloofden geen actie te ondernemen tegen de bezetter. Miep tekende niet. Via haar vriendin raakte ze betrokken bij verzetswerk. Ze bracht illegale krantjes rond voor de verzetsgroep Rolls Royce die in Soest en omgeving opereerde. Op 29 december 1943 werd Miep gearresteerd. Ze had illegale kranten in haar fietstas en Duitse uniformen die gebruikt waren bij een overval. Ze werd gearresteerd en urenlang verhoord. De SD stelde voor haar vrij te laten op voorwaarde dat ze voor hen zou gaan werken als vertrouwenspersoon. Zij moest zich voordoen als verzetsvrouw maar tegelijkertijd illegale werkers en onderduikers overleveren aan de bezetter. Ook beloofde ze joden te helpen ontsnappen, waarna ze hen in handen speelde van de Duitsers. Miep stemde in met deze voorwaarden en kwam weer op vrije voeten. Ze ging werken voor de SD'er Oelschlägel, met wie ze een verhouding kreeg. Nadat haar verzetsvrienden hier in 1944 lucht van kregen, was Miep verdwenen. Er is hierna nooit meer een spoor gevonden van de 'koerierster des doods', de vrouw die verantwoordelijk was voor de arrestatie van meer dan honderd verzetslieden, waarvan velen omkwamen in concentratiekampen.

Henk Kistemaker (H.K.) (1922-2003) meldt zich, op aandringen van zijn vader, aan voor de SS omdat hij werkloos is. Zijn vader is dokwerker en heeft, omdat hij vloeiend Duits spreekt, goede contacten met de bezetter. Ook is vader anticomunistisch en voorstander van een Groot-Duitsland. Bij Henks vertrek naar Duitsland bracht vader, tot grote schaamte van Henk, de Hitlergroet. In het eerste gedeelte van de oorlog heeft Henk gevochten als infanterist bij SS Standarte Germania en in het tweede gedeelte als Funker (radiobediende) bij SSpanzerregiment 5 Wiking. Hij is enkele malen gewond geraakt, maar heeft de oorlog overleefd. Tot 1948 heeft hij in de gevangenis gezeten.

Generaal H. Winkelman (H.W.) (1876-1952) was, als opperbevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten, een militair van de oude stempel, zeer trouw aan Koningin, Volk en Vaderland. Hij was een briljant strateeg, maar vergeleken met de Duitse oorlogsvoering waren zijn tactieken verouderd. Dat was het Nederlandse oorlogsmaterieel, waarvoor hij verantwoordelijk was, ook. De Nederlandse strijdkrachten reageerden traag op de Duitse inval en onderschatte de tegenstander daarbij. Na het bombardement op Rotterdam heeft generaal Winkelman vrijwel onmiddellijk gecapituleerd en niet gewacht op Franse en Engelse troepen die onderweg waren (en niet verder gekomen zijn dan een eindje over de grenzen van Zeeland en Brabant). Het welzijn van het Nederlandse volk ging hem vóór het voortbestaan van de staat. Winkelman heeft geweigerd zich aan de nieuwe machthebbers aan te passen en is de hele oorlog krijgsgevangen gebleven.

KWADRANT

VERZET OF COLLABORATIE?

Volg bij deze werkvorm onderstaande stappen.

Stap 1

Voordat je begint met het invullen van het kwadrant, geef je eerst een definitie van onderstaande begrippen:

Collaboratie: _____

Verzet: _____

Eigen belang: _____

Algemeen belang: _____

Stap 2

Lees de persoonsbeschrijvingen. Plaats, met potlood, de initialen van de personen langs de horizontale en verticale lijn. Verbind vervolgens van iedere persoon zijn/haar twee 'plekken' op het kwadrant met elkaar. Op deze manier projecteer je beide posities in het kwadrant, zodat je een grafiek krijgt met twee assen waarin de initialen staan.

Stap 3

Schrijf hieronder op waarom je de persoon juist daar hebt geplaatst:

Pip Matthée hebben we geplaatst in kwadrant _____, omdat

Ans van Dijk hebben we geplaatst in kwadrant _____, omdat

Dr. H.M. Hirschfeld hebben we geplaatst in kwadrant _____, omdat

Hannie Schaft hebben we geplaatst in kwadrant _____, omdat

Koningin Wilhelmina hebben we geplaatst in kwadrant _____, omdat

Miep Oranje hebben we geplaatst in kwadrant _____, omdat

Henk Kistemaker hebben we geplaatst in kwadrant _____, omdat

Generaal H. Winkelman hebben we geplaatst in kwadrant _____, omdat

KWADRANT

VERZET OF COLLABORATIE?

